

Cerkev in novo politično življenje v Sloveniji

dr. Zdenko
Roter,
sociolog

Če bi sodili po številnih priložnostnih zapisih, polemikah, pogovorih za okroglo mizo, pa tudi po pisnih bralcev tako v časopisju, laičnem in verskem, pa tudi v drugih množičnih slovenskih medijih, bi hitro umestili vprašanje o razmerjih med katoliško Cerkvijo in politiko med osrednja, sporna vprašanja našega časa. Mnoge izjave tudi zelo izobraženih Slovencev izražajo strah in začudenje pred novo kleri-

kalizacijo slovenske družbe, ki naj bi potekala povsem nenadzorovano tako rekoč pred našimi očmi. Osebno mislim, da glede na dejanska dogajanja, kakor tudi glede na naravo in pomen samega vprašanja, nikakor ne bi smeli spremembe v razmerjih med Cerkvijo in politiko uvrščati med osrednja, za prihodnost usodna vprašanja našega časa.

Po mojem prepričanju, ki temelji tako na osebnih izkušnjah kakor tudi na dostopni domači in tuji sociološki evidenci, so seveda nekateri razlogi, ki v sedanjih slovenskih političnih razmerah vplivajo na kar razširjeno prepričanje, da so spremembe v razmerju med Cerkvijo in politiko (pa tudi obratno) katoliško Cerkev v Sloveniji privedli v samo središče političnih procesov, v osrčje razpoložljive politične moči, kar bi lahko pripeljalo celo do nekakšne cerkvene države. Navedel bom nekatere od teh razlogov, pri čemer oštevilčeno razvrščanje ne pomeni lestvice njihovega pomena in analitične teže.

1. Zgodovinska evidenca, pa tudi na generacijskih izkušnjah ohranjen zgodovinski spomin, vedno znova opominjata na gospodarske, politične in duhovne razmere v Sloveniji med obema svetovnjima vojnama in vlogo Cerkve pri tem. Katoliška Cerkev se je v tistih časih uveljavila kot prvorazredna politična sila, ki je slovenski družbi dajala ne le pečat katoliške, marveč tudi pristne klerikalne dežele. To niso le ugotovitve slovenskega laičnega zgodovinopisja, ki naj bi to počelo zaradi boljševiških ideoloških zahtev, marveč na stanje že dalj časa opozarjajo tudi kritični duhovi v cerkvenih vrstah. Nedavno je J. Pogačnik na študijskih dnevih v Dragi med drugim kratko, a jasno izpovedal: »V letih pred drugo svetovno vojno je bilo videti, da je institucionalno krščanstvo z obvladovanjem javnega mnenja, z organizacijsko mrežo in vplivom na dominantno politično silo (SLS) doseglo svoj vrh. Toda vojna leta in leta po njej so pokazala, da ni vse zlato, kar se sveti in da zunanji videz ni ustrezal resničnemu notranjemu prepričanju. V povojnih letih je mnogo ljudi zapustilo Cerkev; nekateri so naredili samo še zadnji, za njih logični korak...« (Slovenska Cerkev pred novimi nalogami, Naši razgledi, 14. sept. 1990). Prav te zgodovinske izkušnje »proizvajajo« strah, da bi se pri nas predvojne politične razmere lahko ponovile, čeprav v nekoliko spremenjenih oblikah. Ta strah je nalezljiv, je pa hkrati imenitno sredstvo tudi za spretno politično sleparjenje tistih, ki imajo pri konstrukciji t.i. klerikalne nevarnosti svoje zasebne ali strankarske

račune. Nekoliko večje možnosti za takšne politične sleparje so tudi zato, ker slovenska katoliška Cerkev doslej, iz povsem razumljivih notranjih in zunanjih razlogov, ni opravila tako potrebne notranje samoanalize o svoji pretekli vlogi. To bi morala storiti predvsem zaradi lastne koristi in ne zaradi morebitnega političnega ugajanja.

2. Dolgoletno povojno življenje slovenske Cerkve v socialnem in političnem getu ni imelo le negativnih učinkov za širšo družbeno skupnost, marveč tudi hude posledice za njeno notranje življenje. Tudi to je zaznal moj miselni sogovornik J. Pogačnik, ko pravi: »Vsako prenavljanje slovenske Cerkve, ki bo v službi reevangelizacije Slovencev, mora predpostaviti intenzivnejši dialog znotraj božjega ljudstva. Če je bil do sedaj glavni faktor za samocenzuro v družbi strah pred represijo, je bila podobna samocenzura v Cerkvi rezultat strahu za edinost in zunanjo podobo Cerkve.« (prav tam). Geto, o katerem govorimo, je upravično izzival posebne samoobrambne mehanizme v Cerkvi, ki so že v sami kali zavrnil vsak poizkus ustvarjanja kritičnega javnega mnenja v Cerkvi tako, kar zadeva njeno preteklost kot sedanjost in prihodnost. Tudi zato nastajajo v širšem družbenem javnem mnenju vtisi, kot da slovenska Cerkev doživlja nove slovenske razmere kot svojevrstno zmagoslavje, saj naj bi bila takšna, kot je, izključno in samo največja žrtev enopartijske komunistične vladavine, tako da je zdaj njena naloga le izstavljati račune za poravnavo vseh krivic in škode, ki jo je utrpela. Notranji klici k prenavljanju sedanjega modela Cerkve v smislu zahteve, da sta »osebna prenova in zamenjava struktur dve plati iste medalje« (J. Pogačnik), so šibki, sorazmerno redki in premalo zgovorno zanikajo dokaj razširjen vtis, da se slovenska Cerkev vrača v javno življenje takšna, kakršna je bila, brez vsake volje in zamisli o notranji prenovi in da so povsem zatrti tudi njeni svoječasni glasni notranji klici, da ni dovolj le zavračanje »zunanjega klerikalizma«, marveč je potrebna tudi »notranja deklerikalizacija«. V očeh sociologa je Cerkev seveda družbena ustanova. Zato sem prepričan, da bodo nove razmere slej ko prej spodbudile tudi spremembe notranjih cerkvenih struktur.

3. Ne smemo prezreti tudi dejstev, da je desetletja trajajoča uradna družbena osamitev Cerkve, njena sistemska izrinjenost na robove družbenih dogajanj v velikem delu laične, pa tudi verske javnosti, ustvarila močno zakoreninjeno prepričanje, da je bila *izločitev* Cerkve iz javnega (tudi političnega) življenja samo oblika »naravne« in dosledne *ločitve* Cerkve od države, cerkvene oblasti od državne oblasti, pa tudi vere od politike, kar naj bi bila lastnost vsake sodobne industrijske in poindustrijske družbe. Dolga desetletja vzdrževani molk javnih občil o delu Cerkve pri nas in v tujini je te predstave kot samoumevne še utrjeval. Tega zidu molka ni moglo prebijati občasno objavlanje tovrstnih informacij v verskem tedniku Družina tako zato, ker so bile informacije o delovanju Cerkve po svetu preveč usmerjene samo njenemu »notranjemu življenju«, kot tudi zato, ker je te informacije sprejemalo le izbrano bralstvo tega lista in so praviloma obšle širšo javnost. Poleg tega se je uredništvo verskega tednika iz razumljivih razlogov ogibalo vsaki informaciji, ki bi utegnila »vznemirjati javnost«, da bi tako preprečila morebitno reakcijo državne oblasti. Naj spomnim samo na primer, ko je Družina objavila konec sedemdesetih let vrsto kritičnih sestavkov o naši šoli in s tem izzvala silovito politično reakcijo. Javnost se je tako navadila, da verski list objavlja le verske in cerkvene vesti, da duhovniki ne dajejo političnih izjav, razen kadar hvalijo samou-

pravni sistem, in da se škofovske izjave omejujejo le na protokolarna vprašanja odnosov med Cerkvijo in državo. Svoje je opravilo tudi stalno poudarjanje, da imajo verniki kot državljani vse možnosti za politično delo v okviru SZDL. Spremembe, ki so nastale zlasti v letu 1990, so zato udarile kot strela z jasnega neba in porušile ali razrahljale dolgo vzdrževane in utrjevane tradicionalne predstave.

4. Najhuje je v opisani politični dremež »udarila« ustanovitev slovenske krščanskodemokratske politične stranke in še bolj njen volilni aprilski rezultat, ko je izšla iz volilne igre kot najmočnejša politična stranka znotraj DEMOS-a. Sesule so se predstave o kristjanih kot vernikih, ki ostajajo s svojo življenjsko usmeritvijo znotraj družine in cerkvenih stavb ter nimajo ali ne smejo imeti svoje politične usmeritve, utemeljevane na krščanskih vrednotah. Tiste aprilske in majske dni letošnjega leta sem dan za dnem srečeval začudene znance, sodelavce pa tudi prijatelje, ki so hiteli pripovedovati o tem in onem znancu, ki da je politični kristjan, kar jim ni in ni šlo v glavo. Ena od zelo pogostih in poudarjenih razlag je bila, da naj bi imeli v večini primerov aktivistov krščanskodemokratske politične stranke opraviti s »potuhnjenci«, ki so desetletja skrivali svoja politična prepričanja in jim zato tudi sedaj ni mogoče niti verjeti, še manj pa zaupati. In prav zato naj bi bila nova politična stranka najbolj nenavadna, nevarna in ne more za prihodnost prispevati ničesar dobrega. Zato so moje sodelovanje na okrogli mizi te stranke v januarju 1990 zabeležili z začudenjem, zmajevanjem z glavo in v najboljšem primeru kot dokaz moje politične in človeške naivnosti. Prav v takšni miselnosti velikega števila slovenskih izobražencev moramo iskati tudi pojasnilo za ravnanje, ko nekateri med njimi, čeprav so prepričani, da ravnajo strokovno, pod drobnogledom opazujejo vsako dejanje prvakov te stranke in razstavljajo prav vsako njihovo, včasih tudi dvoumno ali večplastno javno izjavo. Mislim, da lahko priznamo razumsko jedro v svoječasnem komentarju g. dr. D. Ocvirka, ki ga je naslovil: Bežite, tecite, kristjani gredo...

5. Del slovenske laične javnosti se zato nikakor ne more sprijazniti s sestavo sedanje slovenske vlade, ki jo vodi krščanski demokrat, prav tako pa so ministri nekaterih ključnih resorjev (kultura, šolstvo, gospodarstvo) vidni kristjani. Takšen obrat po desetletjih vladavine komunističnih prvakov in njihovih izbrancev je tako nepričakovan in nenaden, da v zavesti nekaterih laičnih izobražencev deluje kot nekaj nenaravnega, kar v načelu ne more prinesiti nič dobrega. V javnem izražanju krščanskih prepričanj in nazorov teh ministrov vidijo neke vrste izzivanje in dokazilo, da mora tak razvoj pripeljati do celovitega pokristjanjenja slovenske družbe s politiko vred. Javno izražanje krščanskih socialnih in političnih nazorov, ki jih doslej niso poznali ali hoteli prepoznavati, naj bi bilo več kot očitno znamenje nastopanja novega duhovnega in političnega totalitarizma, kar naj bi bila tudi dolgoročna strategija katoliške cerkvene organizacije v ozadju. Osebnostno sem prepričan, da opisovano duhovno stanje enega dela slovenskih laičnih izobražencev ni predvsem posledica načrtnega pačenja podobe vere in Cerkve v preteklosti, kot med drugim domneva dr. T. Stres. Pa tudi se to ne dogaja le zaradi zapovrstnih »nerodnih« nastopov posameznih ministrov. Gotovo je to zaradi premalo natančnega in skrbnega prepoznavanja sprememb, do katerih je prišlo v katoliški Cerkvi po drugem vatikanskem koncilu. Zanesljivo pa se vse to dogaja tudi zato, ker tako Cerkev kot vodilni v slovenski krščanski demokraciji doslej niso dovolj vztrajno, razumljivo in pregledno

opredelili svojih stališč do tiste politične preteklosti tako Cerkve kot krščanske politične stranke, ki je med obema vojnama Slovenijo uvrščala v sam vrh klerikalnosti in ki je med vojno bistveno vplivala na potek državljanske vojne..

6. Svojevrstne psihološke in politične učinke pa so sprožile v slovenski laični javnosti tudi letošnje cerkvene pogrebne slovesnosti na medvojnih in povojnih množičnih grobiščih medvojnih legionarjev in domobrancev pa tudi drugih, civilnih žrtev bratomorne vojne od Crnogroba prek Kočevskega Roga, Krimske jame do Teharij. Prevladalo je sicer spoznanje in prepričanje, da je mrtve potrebno pokopati dostojno, da noben grob ne more ostati neoznačen in žrtev brez vsakega imena, pa tudi o tem, da prav nobeno sklicevanje na te ali one časovne ali prostorske okoliščine ne more ublažiti krivde in odgovornosti za hudodelstva. Zelo redki so tisti, ki o tem mislijo drugače in jim ni žal prav vseh ubitih. Toda dejstvo, da Cerkev za zdaj nastopa le v krajih, kjer so pokopane žrtve »komunistične revolucije«, ustvarja vtis in občutek, da te žrtve uživajo v cerkvenih očeh posebno zaščito, imajo posebne prednosti, da potemtakem ne gre le za vrnitev temeljnih človeških pravic mrtvim in njihovim živim svojcem, marveč tudi za politično rehabilitacijo slovenskih legionarjev in domobrancev ali celo za njihovo razglašanje kot edinih pravih bojevnikov za pravo in pravično slovensko stvar. Že nekaj časa se sprašujem, zakaj podobnih spravniških cerkvenih slovesnosti niso opravile niti pri sv. Urhu ali v Kozlerjevi gošči, pa v Frankolovem ali pri grobovih na grozovit način pobitih partizanov, zvečine kristjanov, v Javorovici, na kraju Dražgoške bitke in še bi lahko naštevali. Res je, da so ti mrtvi že dolgo z imeni. Res je, da ta mesta že od zdavnaj zaznamujejo spominske plošče, znamenja ali celo urejeni spominski parki. Res je tudi, da prejšnja oblast ni in ne bi dopustila cerkvenih pobožnosti na takih krajih iz znanih razlogov. Res pa je tudi, da te oblasti ni več in nihče ne bi več takih cerkvenih svečanosti sedaj preprečeval. In čeprav so gotovo politični motivi botrovali, da so letos v Kraljevu na mestu tisočev pobitih prvič opravili tudi pravoslavne cerkvene pobožnosti, je to simbolno dejanje, ki govori samo zase. Slovenska katoliška Cerkev bi s takim dejanjem opravila več, kot si ta trenutek lahko predstavljamo in domnevamo.

7. Temu se priključujejo tudi mnoge nejasnosti in dvoumja, povezana z idejo o tako imenovani narodni spravi. Slovenska katoliška Cerkev se je v ta dogajanja vključila z vnemo pa tudi z veliko odgovornostjo. Vrh njenih, po mojem mnenju iskrenih, nadstrankarskih in globoko človeško občutenih prizadevanj pomeni prav gotovo izjava slovenske pokrajinske škofovske konference o narodni spravi z dne 13. marca 1990, torej še pred volitvami in sedanjimi političnimi novostmi. Takrat so spravo z mrtvimi upravičeno oglasili kot temelj sprave med živimi Slovenci. »Sprava z mrtvimi pomeni spoštljivo priznanje dostojnega spomina vseh mrtvih, ne glede na to, kako in zaradi katerega prepričanja so izgubili življenje in, kolikor je mogoče, tudi ureditev grobov in skrb zanje... Zunanje znamenje take sprave z mrtvimi naj bo za verne vsaj simboličen krščanski pogreb in maša zadušnica, za vse pa, kjerkoli so našli svoj grob, javna spominska slovesnost.« (Izjava..., podčrtal. Z. R.) Škofje so izjavili, da hoče Cerkev v vsej svoji iskrenosti in po svojih najboljših močeh prispevati svoj delež k narodni spravi. »Pomemben javni korak k temu je storil že pokojni ljubljanski nadškof in metropolit

dr. Jožef Pogačnik, ki je na veliki četrtek, 7. aprila 1979, javno priznal tudi krivdo Cerkve in v imenu Cerkve prosil za odpuščanje vse, ki so jim kristjani prizadeli kaj hudega, in v imenu Cerkve odpustil vsem, ki so kristjanom in Cerkvi prizadeli kakršnokoli zlo...« (Izjava..., podčrtal Z. R.) Kakor lahko vidimo, so te izjave nedvoumne. Govorijo o zlu, krivicah in krivdi na »obeh straneh«. Dogajanja po volitvah se na slovenskem političnem prizorišču niso odvijala v tem znamenju. Številne drobne in velike stvari iz preteklih časov poudarjeno omenjajo in razlagajo močno enostransko. Svojčas je dr. T. Stres upravičeno ugotovil, da je po vojni šlo ne le za getoizacijo, marveč tudi za kulpabilizacijo Cerkve. Vernikom in Cerkvi so namreč načrtno vcepljali občutek krivde za tisto, kar se je dogajalo med vojno in pred njo. Zdaj pa imam tudi sam vtis in občutek, da gre ne le za poizkuse getoizacije nekdanjih in sedanjih komunistov, marveč tudi za kulpabilizacijo, za vcepljenje krivde za tisto, kar se je dogajalo med vojno in po njej ne le komunistom, marveč vsem, ki so tako ali drugače sodelovali v partizanskem gibanju. Tako bledijo, se pozabljajo, zamolčujejo ali izginjajo tudi tisti poudarki iz škofovske izjave, da je potrebno »ugotoviti polno in celostno zgodovinsko resnico o vseh dogodkih od začetkov vojne do danes«.

In tako celoten splet teh in še kakšnih razlogov ustvarja vtis, da politični »prevrat« v Sloveniji prinaša ne le toliko zeleno politično in vsakršno demokracijo, marveč tudi spremembe, ki bi lahko pomenile le zamenjavo enega enoumja z drugim. Sam v to možnost ne verjamem in sem to že nekajkrat javno in glasno povedal. Prepričan pa sem se, da sama besedna zagotavljanja, da to ni mogoče, v sedanjih duhovnih razmerah ne zadoščajo. Potrebna so tudi dejanja. Tudi slovenska katoliška Cerkev lahko marsikaj postori.

dr. Anton
Stres,
filozof

»Človek je prevelik, da bi si zadoščal«

1. Med obrobim in središčnim je še tretja možnost; enakopravnost. Gre za to, da bi ne bilo več uradnih in na rob potisnjenih, privilegiranih in zastavljenih, glavnih in postranskih, državnih in samo toleriranih, ampak da bi bili vsi kolikor mogoče enako navzoči, z isto pravico javnosti, skratka – samoumevni ljudje in njihovih nazori. Tisti pa, ki danes dojemajo določeno, še zelo sramežljivo vračanje krščanskih vernikov in njihove Cerkve v javnost kot povzpenjanje na vrh, rinjenje v središče, zasedanje prestola, se očitno ne morejo izmotati iz modela, po katerem mora eno biti glavno, drugo je pa postransko. Toda demokracija uresničuje tretjo možnost: da ni nihče – vsaj ne preveč – glavni, in zato tudi nihče preveč obroben.

2. Pustimo ob strani napovedovanje prihodnosti, o tem ne vem ničesar.